

Протидія розслідуванню як змістовний компонент предмета криміналістики

Олександр Таркан *

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4083-6103>, e-mail: oleksandrtarkan7@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.1.2025.09 УДК 343.985(477)

Надійшло 12.03.2025 / Рецензовано 23.03.2025 / Прийнято до друку 26.03.2025 /
Доступно онлайн 31.03.2025

Мета статті — визначити особливості й напрями пізнання такого явища, як протидія розслідуванню, у контексті формування окремого криміналістичного вчення про таку протидію та її нейтралізацію (подолання). Досягненню поставленої мети сприяло застосування низки загальнонаукових, спеціальних і філософських методів (діалектичного, моделювання, системно-структурного аналізу, порівняльного аналізу та ін.). Розуміння того, що криміналістика як наука вивчає закономірності механізму вчинення кримінальних правопорушень, особливості виникнення та збереження інформації про них у реальності й цифровому просторі, а також способи отримання, аналізу, оцінювання та застосування цієї інформації в процесі доказування, дало змогу обґрунтувати потребу в розширенні системи її окремих учень і теорій. З урахуванням особливостей предмета криміналістики обґрунтовано значення післякримінальної діяльності суб'єктів кримінальних правопорушень як одного з важливих її складових. Наголошено, що реалізація різноманітних форм протидії розслідуванню з боку злочинців уже давно актуалізувала потребу виокремити криміналістичне вчення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію. Доведено, що (попри вагомий науковий доробок) низка питань за порушеною проблематикою до сьогодні не має єдиної концепції, а термінологічний апарат залишається суперечливим і неузгодженим. З'ясовано, що множинність тверджень, умовиводів і гіпотез у межах цієї теми потребує

системного дослідження. Запропоновано підхід до розв'язання цієї проблеми шляхом розроблення фундаментальних засад криміналістичного вчення про протидію розслідуванню, проте не сформовано остаточного алгоритму її розв'язання. Окремлено перспективи подальших досліджень, які передбачають розроблення, удосконалення й верифікацію ключових положень учення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію (із урахуванням запитів і проблем правозастосовної діяльності).

Ключові слова: криміналістика; досудове розслідування; криміналістичне вчення; теорія; протидія розслідуванню; об'єкт і предмет криміналістики; слідча діяльність; післякримінальна діяльність.

Постановка наукової проблеми

Стрімке зростання рівня злочинності, її ускладнення та вдосконалення методів учинення кримінальних правопорушень зумовлюють потребу в розробленні ефективних стратегій діяльності сектору безпеки й оборони, поліпшенні типових алгоритмів роботи. Це ставить перед правниками й науковою спільнотою завдання модернізувати правозастосовну діяльність, запровадити нові методи протидії злочинності, оновити криміналістичні рекомендації із розслідування кримінальних правопорушень.

Одним із провідних аспектів сучасної практики розслідування кримінальних правопорушень є протидія спробам зацікавлених осіб впливати на перебіг кримінального провадження. Ефективна нейтралізація таких дій є важливою складовою забезпечення справедливості та дотримання законності. Розв'язання будь-якої наукової або практичної проблеми потребує ретельного аналізу попередніх методик і їхнього узагальнення. Такий методологічний підхід дає змогу визначити оптимальні напрями подальших досліджень і розробити ефективні рекомендації для вдосконалення діяльності державних органів. Юридична наука, спрямована на зміц-

нення правозастосовної практики, має на меті розроблення дієвих механізмів захисту прав і законних інтересів громадян, а також їх відновлення в разі незаконних дій з боку окремих осіб, установ або організацій. Це особливо актуально, оскільки відповідно до Конституції України й низки міжнародних нормативно-правових договорів забезпечення прав і свобод людини є одним із наріжних обов'язків держави.

Науковці неодноразово здійснювали спроби осмислити та систематизувати типові форми протидії розслідуванню, а також визначити ефективні методи їх нейтралізації. Водночас проведені наукові розвідки не систематизовано до сьогодні. Окремі теоретичні підходи та практичні питання знаходять різні, інколи суперечливі пропозиції щодо їх розв'язання. Відсутній також консенсус щодо того, чи може протидія реалізовуватися у формі бездіяльності; чи слід визнавати окремі дії підозрюваного протидією або це є реалізацією його права на захист; чи варто вважати формою протидії ті діяння, у яких убачаються ознаки самостійних складів кримінальних правопорушень; чи доцільно у структурі протидії розслідуванню виокремлювати дії, реалізовані як спосіб приховування злочину, та ін. Отже, окреслена

проблематика є складною, а тому має набути статусу самостійного предмета дослідження.

Мета статті

Визначити особливості й напрями пізнання такого явища, як протидія розслідуванню, у контексті формування окремого криміналістичного вчення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію (подолання).

Методи дослідження

Реалізацію означеної мети забезпечено завдяки застосуванню комплексу методів наукового пізнання, які сприяли системному аналізу закономірностей учинення кримінальних правопорушень, механізмів отримання інформації про них, а також дослідженню протидії розслідуванню та її нейтралізації. Діалектичний метод дав змогу розглянути криміналістику як систему наукових знань, що розвивається, виявити закономірності формування, збереження та застосування інформації про кримінальні правопорушення. Із його допомогою досліджено взаємозв'язок між механізмом злочинної діяльності, післякримінальною поведінкою суб'єктів правопорушень і необхідністю виокремлення самостійного криміналістичного вчення про протидію розслідуванню. Системно-структурний метод забезпечив можливість розглядати криміналістику як цілісну систему, складовими якої є знання про механізм учинення кримінальних правопорушень, способи отримання й аналізу інформації, а також засоби її застосування в доказуванні. Цей метод дав змогу обґрунтувати, що післякримінальна діяльність суб'єктів злочинів є окремим важливим аспектом криміналістичних досліджень.

Формально-логічний метод сприяв уточненню термінологічного апарату, виявленню суперечностей у термінах і з'ясуванню необхідності їх узгодження в межах криміналістичного вчення. Метод порівняльного аналізу дав змогу порівняти різні підходи до визначення предмета криміналістики, виокремлення її складових, оцінювання наявних гіпотез щодо післякримінальної діяльності злочинців. Завдяки цьому обґрунтовано потребу в подальшому розвитку концепції протидії розслідуванню та визначенні її місця у криміналістичній системі. Метод моделювання сприяв побудові теоретичних конструкцій щодо механізму протидії розслідуванню та її нейтралізації. Завдяки цьому методу запропоновано концептуальні засади майбутнього криміналістичного вчення про протидію розслідуванню та визначено напрями його подальшого розвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Протидія розслідуванню передбачає створення штучних перешкод для законної діяльності органів досудового слідства, дізнання, судових органів, а також інших осіб, які сприяють здійсненню правосуддя. Аналіз історичних джерел і наукових досліджень, присвячених розвитку законодавства у сфері захисту й забезпечення здійснення правосуддя, реалізації функцій кримінального права та кримінального процесу, свідчить про те, що окремі форми такої протидії існували віддавна. Зокрема, уже за часів Давнього світу згадуються випадки приховування злочинів, тиску на свідків і потерпілих, що можна розглядати як ранні форми втручання у процес розслідування.

Наукова спільнота почала вдаватися до спроб науково осмислити таке яви-

ще, як протидія розслідуванню, у другій половині ХХ ст. На той час плідні на працювання із цієї теми провели В. Бахін, В. Берназ, В. Гончаренко, А. Іщенко, Н. Карпов, В. Коновалова, В. Корж, В. Кузьмічов, В. Лисиченко, Ф. Сокиран, В. Тертишнік, М. Шумило та ін. Внесок цих науковців полягає передусім в осмисленні сутності протидії розслідуванню, її типових форм і методів нейтралізації вчинюваної протидії.

У низці монографічних досліджень 2000-х рр. на працювання вчених набули більшої системності. Одне з перших ґрунтовних досліджень незалежної України, присвячених протидії розслідуванню,— праця Р. Шехавцова, у якій автор розглянув типові форми та способи протидії розслідуванню злочинів, а також визначив засоби їх подолання на підставі аналізу матеріалів кримінальних справ про вимагання, скоєні організованими групами та злочинними організаціями¹.

У дослідженні В. Варцаби «Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи)» розглянуто психологічні аспекти злочинної діяльності групи осіб, досліджено вну-

трішні взаємозв'язки й особливості ієрархічної структури різноманітних злочинних угруповань². Подальший розвиток досліджень у цій сфері пов'язано з доробком О. Александренко, яка ґрунтовно проаналізувала криміналістичні аспекти подолання протидії розслідуванню, наголосивши на доцільності комплексного підходу й залученні новітніх методів у нейтралізації протидії розслідуванню³. Іще одним вагомим дослідженням у цій сфері стала дисертація Б. Щура, присвячена закономірностям тактичного забезпечення роботи правоохоронних органів із подолання протидії з боку організованих злочинних угруповань⁴.

Значний внесок у розроблення наукових підходів до подолання протидії розслідуванню здійснила К. Гутнік. У її дослідженні висвітлено положення та рекомендації із нейтралізації протидії, здійснюваної в умовах соціальної напруженості й соціального протесту з боку осіб, зацікавлених у дестабілізації ситуації⁵. У роботі В. Трепака розглянуто питання подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності⁶.

У 2014 р. (через появу сепаратистських рухів і зростання незаконного

- 1 Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів та засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 238 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000411> (дата звернення: 10.02.2025).
- 2 Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 181 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000656> (дата звернення: 10.02.2025).
- 3 Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspuir/handle/123456789/13980> (дата звернення: 10.02.2025).
- 4 Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 195 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0405U000648> (дата звернення: 10.02.2025).
- 5 Гутнік К. В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 20 с.
- 6 Трепак В. М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с.

обігу зброї) суттєво зросла питома вага злочинів. Відповідно, значно загострилася і посилилася протидія виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень з боку злочинних угруповань. Нові виклики потребували вдосконалення методів подолання такої протидії. Так, у праці О. Ромців розглянуто особливості подолання протидії під час розслідування службових злочинів ⁷. Дослідження М. Чесакової присвячене подолання протидії на стадії досудового слідства, яку науковиця розглядає як суспільно небезпечний чинник, здатний змінити перебіг розслідування на користь зацікавлених осіб ⁸. Проблема протидії судовому розгляду кримінальних проваджень ґрунтовно дослідив Р. Мудрецький: він наголосив, що протидія судовому розгляду може виявлятися як у незаконних діях або бездіяльності учасників процесу, так і у відомому створенні негативних зовнішніх обставин, що перешкоджають справедливому судочинству й ухваленню законного рішення ⁹.

Дисертаційне дослідження В. Піддубного присвячене протидії розслідуванню злочинів економічного характеру. Він розглядає її не лише як елемент злочинної діяльності, а й як самостійне соціальне явище, що полягає у застосу-

ванні активних наступальних дій, спрямованих на ускладнення або зрив розслідування та судового розгляду ¹⁰.

Важливий внесок у системний аналіз криміналістичного забезпечення подолання протидії досудовому розслідуванню зробив В. Плетенець, який визначив правові й організаційні засади криміналістичного забезпечення подолання протидії розслідуванню, розробив концепцію тактико-криміналістичного забезпечення та окреслив ефективні напрями подолання цього явища ¹¹. Отже, науковий інтерес до проблематики протидії розслідуванню залишається високим, а сучасні дослідження спрямовані на розроблення дієвих методів її виявлення та нейтралізації. Водночас названі напрацювання здебільшого спрямовані на реалізацію праксеологічної функції криміналістики, що призвело до деякої описовості у визначенні концептуальних понять і теорій криміналістичного вчення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію.

Викладення основного матеріалу дослідження

Ціла низка згаданих вище наукових доробків свідчить про те, що існують

- 7 Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 226 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivoi.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).
- 8 Чесакова М. С. Протидія розслідуванню злочинів та шляхи її подолання на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 23 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U005608> (дата звернення: 10.02.2025).
- 9 Мудрецький Р. В. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2019. 263 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095> (дата звернення: 10.02.2025).
- 10 Піддубний В. В. Подолання протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2020. 260 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100568> (дата звернення: 10.02.2025).
- 11 Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса, 2020. 424 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/6404> (дата звернення: 10.02.2025).

обґрунтовані підстави для формування самостійного криміналістичного вчення про протидію розслідуванню злочинів і її нейтралізацію (подолання). Різні аспекти протидії розслідуванню вже досліджено в контексті вивчення способів учинення та приховування злочинів, негативних обставин, слідчих ситуацій і методів розшуку. Водночас ці праці охоплюють лише окремі аспекти цього явища. Попри наявність чітко визначених предметних галузей, жодна з наявних теорій не відображає комплексно закономірностей здійснення протидії розслідуванню та механізми її подолання. Вони також не створюють єдиного теоретичного підґрунтя для інтегрування та систематизування нових знань у цій сфері. Як слушно наголошують В. Лисиченко та Р. Шехавцов, потреба у формуванні нової окремої криміналістичної теорії тісно пов'язана з визначенням її структури та змісту, загальнонауковими засадами систематизації обґрунтованих положень у комплексну систему знань про явища об'єктивної дійсності, методи їх отримання¹².

Свою чергою (відповідно до підходу В. Плетенця) розвиток концепції протидії досудовому розслідуванню не лише розширює наукове розуміння цього явища, а й створює реальні можливості для його практичного застосування. Такий напрям наукових пошуків потребує невпинного вдосконалення методів нейтралізації протидії, що дає змогу ефективно протистояти їй із застосуванням сучасних заходів запо-

бігання, виявлення та нейтралізації. Тому, як зауважує вчений, розроблення теорії криміналістичного забезпечення подолання протидії досудовому розслідуванню стане важливим кроком у вдосконаленні методики розслідування злочинів. Її впровадження допоможе правоохоронним органам ефективно долати злочинну протидію на кожному етапі розслідування, що є критично важливим у протидії злочинності загалом¹³. Як відомо, наукову теорію визнають обґрунтованою, якщо її застосування сприяє досягненню позитивних практичних результатів. Зважаючи на кількість фактів притягнення до відповідальності за втручання в діяльність правоохоронних і судових органів, введення в оману суду й інших правоохоронних органів у зв'язку із приховуванням злочину, які визначають як окремі форми протидії розслідуванню, можемо констатувати, що ця теорія сприяє реалізації прагматичної мети застосування криміналістичних знань під час здійснення кримінальної процесуальної діяльності.

Криміналістика — це система наукових положень, спрямованих на вивчення закономірностей механізму вчинення кримінальних правопорушень, процес виникнення та збереження інформації про них, а також способи отримання, аналізування, оцінювання й застосування цієї інформації. Вона розробляє ефективні методи, прийоми та засоби, спрямовані на організацію пошуково-аналітичної діяльності уповноважених осіб у межах

12 Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : монографія. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Луганськ, 2012. 342 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/246/1/Shekhavtsov_monograf.pdf (дата звернення: 10.02.2025).

13 Плетенець В. М. Знач. твір. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/6404> (дата звернення: 10.02.2025).

доказування в кримінальному провадженні¹⁴.

Предмет криміналістики є доволі широким. Щодо цього слушно вважаємо пропозицію В. Журавля про виокремлення трьох рівнів взаємопов'язаних закономірностей у структурі її предмета:

- 1) механізму кримінально-протиправної діяльності;
- 2) формування інформації про механізм кримінально-протиправної діяльності та його відображення у відповідних джерелах;
- 3) отримання, дослідження, оцінювання й застосування інформації про механізм кримінально-протиправної діяльності, його наслідки для доказування¹⁵.

Щодо третього рівня закономірностей, то з-поміж таких закономірностей учений виокремлює зв'язки та залежності між характером післякримінальної поведінки й обсягом здобутої доказової інформації. Дослідник обґрунтовує, що взаємозв'язок між характером поведінки особи після вчинення кримінального правопорушення й обсягом доказової інформації є важливим чинником, який зумовлює швидкість і ефективність подальшого досудового розслідування. Дії, які вчиняє особа після реалізації злочинного умислу, можуть як сприяти слідству, так і значно його ускладнювати. Якщо післякримінальна поведінка є нейтральною або навіть позитивною, це полегшує виконання завдань кримінального провадження та з'ясування істини або принаймні не створює додаткових перешкод для розслідування. Натомість протилежна поведінка здатна відволікати слідчого,

змушуючи виконувати низку додаткових тактичних завдань упродовж виконання покладених на нього кримінальним процесуальним законом обов'язків. Найбільшу загрозу для забезпечення виконання завдань кримінального провадження становить негативна післякримінальна поведінка, що полягає у свідомій протидії розслідуванню. Знищення речових доказів, знарядь і засобів учинення кримінального правопорушення, протиправний вплив на слідчих, підкуп або залякування потерпілих і свідків значно ускладнюють, а іноді навіть унеможливають процес збирання доказової інформації та її об'єктивне оцінювання¹⁶. Саме ці закономірності мають стати основою криміналістичного вчення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію.

Підґрунтям будь-якої науки є теоретичні концепції, що формують цілісну систему знань. Теорія є впорядкованою сукупністю ідей, умовиводів і положень, спрямованих на пояснення певних явищ. Вона не відображає реальності безпосередньо, а є її узагальненою ідеалізованою моделлю. Теорія набуває форми інтегрованої системи знань, у якій окремі поняття, гіпотези та закони поєднано в єдину концептуальну структуру.

До нових теорій висувають такі вимоги:

- відповідність реальному об'єкту дослідження;
- можливість заміни емпіричних досліджень теоретичними висновками;
- комплексне охоплення й повне пояснення досліджуваного явища;
- розкриття взаємозв'язків між окремими елементами;

14 Журавель В. А. Закономірності, що вивчає криміналістика. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 1. С. 227–249. DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-1-227 (дата звернення: 10.02.2025).

15 Там само.

16 Там само.

- внутрішня логічна узгодженість і підтвердження емпіричними даними¹⁷.

Сьогодні теоретичні основи криміналістики розуміють як комплекс наукових концепцій, принципів, методів і категорій, які зумовлюють предмет цієї науки. Основними складовими теоретичних основ криміналістики є:

- вступ до загальної теорії криміналістики — ключові положення про предмет, завдання, мету, принципи розвитку та місце поміж юридичних наук;
- криміналістичні вчення про методи дослідження.

Наука криміналістика також представлена загальними та спеціальними криміналістичними теоріями. В. Маркус поміж них пропонує виокремлювати:

- загальні теорії (вивчають закономірності механізму злочину; особливості виникнення, збирання, дослідження та оцінювання доказової інформації; мову криміналістики й методологію наукових досліджень);
- спеціальні (окремі) теорії (методи розкриття злочинів; загальні та власні ознаки злочинів; криміналістичну ідентифікацію та діагностику; механізми вчинення та приховування злочинів; планування та побудову криміналістичних версій; дослідження процесів слідотворення; реєстрацію криміналістичних об'єктів; мето-

ди розшуку, затримання, обшуку, огляду місця події, допиту та застосування спеціальних знань)¹⁸.

У науковій літературі висвітлено й інші підходи до розуміння криміналістичних теорій. За В. Журавлем, наукознавчі вчення у структурі криміналістики стосуються наукового пошуку, об'єкта, предмета, природи, міжнаукових зв'язків, системи науки, мови (понятійно-термінологічного апарату) і методів. Поміж криміналістичних учень загальнонаукового рівня дослідник визначає вчення про механізм злочину, про виникнення, існування та зникнення інформації про механізм злочину (криміналістичне слідознавство), про пізнання механізму злочину. Водночас криміналістичні вчення окремого наукового рівня охоплюють такі теорії: 1) криміналістичного прогнозування; 2) криміналістичної діагностики; 3) теорії криміналістичної профілактики; 4) криміналістичну класифікацію злочинів; 5) криміналістичну характеристику злочинів; 6) ситуації в криміналістиці, криміналістичну ситуалогію; 7) системи слідчих (розшукових) дій, тактичні операції; 8) тактичні рішення, механізм їх розв'язання; 9) фіксування доказової інформації; 10) учення про формалізацію слідчої діяльності¹⁹.

На нашу думку, окреме місце в системі криміналістичних учень окремого наукового рівня має посідати вчення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію. Систему загальнотеоретичних

17 Стефанюк Г. В. Теорія і методика наукових досліджень: опорні конспекти лекцій, глосарій, самостійна робота : навч.-метод. посіб. для студ. ден. і заоч. форм навч. спец. 014 «Середня освіта (Історія)». Івано-Франківськ, 2018. С. 20. URL: <https://surl.li/dhfgmm> (дата звернення: 10.02.2025).

18 Маркус В. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ, 2007. 558 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/markus.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).

19 Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків, 2021. 448 с.

положень цього окремого вчення вбачаємо в такому:

- визначенні його об'єкта та предмета;
- аналізуванні зв'язку цієї концепції з іншими криміналістичними теоріями, що мають схожий зміст, є наріжними щодо неї;
- окресленні мети й завдань, розв'язуваних у межах цієї теорії;
- визначенні функцій, які вона виконує у криміналістиці;
- розробленні методологічної бази, яка дає змогу досліджувати вияви протидії розслідуванню та способи її нейтралізації²⁰.

Важливо, що в науковій літературі вже зроблено окремі кроки на шляху просування концепції щодо розширення системи окремонаукових криміналістичних учень. Вагомий внесок у це питання зробили В. Лисиченко та Р. Шехавцов, які запропонували систему вчення про протидію розслідуванню та способи її подолання. На їхню думку, вона має бути представлена такими чотирма елементами:

- 1) *теоретичні основи вчення*. Об'єктом учення про протидію розслідуванню є фактичні вияви протидії, реалізовані в конкретних формах і способах перешкоджання з'ясуванню об'єктивної істини. Такі дії можуть містити маніпуляції з доказами, вплив на учасників процесу, застосування корупційних механізмів тощо. Досліджено також процес подолання цієї протидії, який передбачає взаємодію органів розслідування із зацікавленими особами та застосування тактичних прийомів виявлення, нейтралізації й попередження не-

законного впливу. Предмет вчення полягає у закономірностях протидії: формах і засобах протидії розслідуванню; зв'язку між матеріальними й іншими слідами кримінальних правопорушень, кореляційними зв'язками між способом протидії та слідами, які вона залишає; впливі криміналістичних методів нейтралізації протидії розслідуванню на структуру й розвиток способів протидії, що своєю чергою зумовлює необхідність адаптації методик розслідування;

- 2) *система понять*, що пояснюють явище протидії розслідуванню та методи її подолання;
- 3) *класифікація форм і методів протидії досудовому розслідуванню*, що охоплюватиме типові механізми приховування злочинної діяльності, сліди такої протидії та способи їх фіксування;
- 4) *правові та криміналістичні методи нейтралізації (подолання) протидії* (включно з тактичними прийомами виявлення, попередження та усунення незаконного впливу на процес розслідування)²¹.

Отже, згадані науковці запропонували вагомий доробок у межах предмета нашого дослідження. Розроблені ними положення вчергове свідчать про потребу комплексного вивчення протидії розслідуванню, що має охопити й аналізування тактичних прийомів, механізмів приховування злочинної діяльності та розроблення ефективних заходів із їх подолання. Водночас окремі окреслені ними аспекти потребують перегляду та вдосконалення. На сучасному етапі розвитку системи кримінальної юстиції слід піддати

20 Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Зазнач. твір. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/246/1/Shekhavtsov_monograf.pdf (дата звернення: 10.02.2025).

21 Там само. С. 266–268.

аналізу проблему подолання протидії судовому розгляду, систематизувати ті теоретичні положення, що стосуються протидії розслідуванню окремих груп кримінальних правопорушень, оцінити практичне значення цього вчення та ін. Сьогодні науковці приділяють суттєву увагу визначенню правових та організаційних засобів подолання протидії розслідуванню окремих груп кримінальних правопорушень²², однак виникає логічне питання: чи існує потреба досліджувати їх у контексті окремих груп кримінальних правопорушень, адже у сутнісному сенсі суттєвих змін вони не зазнають?

На нашу думку, також недосконалим залишається методологічний апарат. Передусім це стосується понять «засади», «форми протидії», «способи протидії», «способи подолання протидії» і «засоби подолання протидії». Попри доволі вагомий теоретичний доробок, відсутня однастайність науковців у розумінні концептуальних аспектів, поміж яких: форми протидії; особливості кримінально-правового оцінювання таких форм; сутності такої форми, як приховування злочину, тощо.

Висновки

Криміналістика — це наука, система положень якої представлена законо-

мірностями про механізм учинення кримінальних правопорушень, про особливості виникнення та способи отримання, аналізування й оцінювання інформації про ці правопорушення, а також про фіксування, збереження та застосування здобутої інформації у процесі розслідування і доказування.

Поміж закономірностей отримання, дослідження, оцінювання та застосування інформації про механізм кримінально-протиправної діяльності, його наслідки для доказування, які є самостійним рівнем закономірностей, що уособлюють предмет криміналістики, важливе місце посідає післякримінальна діяльність суб'єктів кримінальних правопорушень. Активні форми здійснюваної ними протидії свідчать про нагальну потребу виокремити протидію розслідуванню та її нейтралізацію як самостійне криміналістичне вчення. Попри вагомий науковий доробок, низка питань із порушеної проблеми до сьогодні не має єдиної концепції, а термінологічний апарат є суперечливим і неузгодженим. Множинність тверджень, умовиводів і гіпотез у межах цієї теми потребують системного дослідження. Ми наголошуємо лише на певному підході до розв'язання цієї проблеми — необхідності розробити фундаментальні засади згаданого вчення, поки не пропонуючи остаточного

22 Пчеліна О. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності та шляхи її подолання. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С. 628—632. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1805> (дата звернення: 10.02.2025) ; Савчук Т. І. Щодо протидії розслідуванню корупційних злочинів. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : мат-ли наук.-практ. конф. (Харків, 28.11.2019). Харків, 2019. С. 147—150. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/52.pdf (дата звернення: 10.02.2025) ; Федосова О. В. Оперативно-розшукове забезпечення подолання протидії виявленню і розслідуванню злочинів, що вчиняються за участю неповнолітніх. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 3 (69). Т. 3. С. 181—187. DOI: 10.32840/1813-338X-2020.3.3.30 (дата звернення: 10.02.2025) ; Богданюк Р. Правові засади та організаційні засоби подолання протидії під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Архів кримінології та судових наук*. 2024. № 2 (10). С. 169—176. DOI: 10.32353/acfs.10.2024.14 (дата звернення: 10.02.2025).

алгоритму її розв'язання. Перспективи подальших досліджень убажаємо в розробленні, удосконаленні й верифікації низки положень з урахуванням запитів і проблем правозастосовної діяльності.

Countering Investigation as a Substantive Component of Topic of Criminalistics

Oleksandr Tarkan

This article purpose is to determine the specifics and directions of cognition of such a phenomenon as countering investigation, in the context of formation of a separate forensic doctrine of such resistance and its neutralization (overcoming). Achievement of the set goal was facilitated by the use of a number of general scientific, special and philosophical methods (dialectical, modeling, system-structural analysis, comparative analysis, etc.). Understanding that criminalistics as a science studies regularities of the mechanism of committing criminal offenses, specifics of emergence and preservation of information about them in reality and digital space, as well as the methods of obtaining, analyzing, evaluating and applying this information while proving, made possible to substantiate the need to expand the system of its individual teachings and theories. Taking into account specifics of the topic of criminalistics, importance of post-criminal activity of subjects of criminal offenses as one of its important components is substantiated. It is emphasized that implementation of various forms of countering investigation by criminals has long actualized the need to single out the forensic doctrine of countering investigation and its neutralization. It is proven that (despite significant scientific achievements) a number of issues on the raised issues still do not have a single concept, and terminological apparatus remains contradictory and inconsistent. It is found that multiplicity of statements, conclusions and hypotheses within the limits of this topic requires systematic research. An approach to solving

this issue is proposed by developing the fundamental principles of the forensic doctrine of countering investigation, however, final algorithm for its solution has not been formed. Prospects for further research are outlined that provide for development, improvement and verification of key provisions of the doctrine of countering investigation and its neutralization (taking into account requests and issues of law enforcement activities).

Keywords: criminalistics; pre-trial investigation; forensic doctrine; theory; countering investigation; object and topic of criminalistics; investigative activity; post-criminal activity.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізованні даних, рішеннях про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Aleksandrenko, O. V. (2004). *Kryminalistychni problemy podolannia protydyi rozsliduvanniu* [The criminalistic problems of overcoming of counteraction to investigation] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13980> [in Ukrainian].

- Bohdaniuk, R. (2024). Pravovi zasady ta orhanizatsiini zasoby podolannia protydii pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi hospodarskoi diialnosti [Legal principles and organizational means of overcoming counteraction during the investigation of criminal offenses in the field of economic activity]. *Arkhiv kryminolohii ta sudovykh nauk*. № 2 (10). DOI: 10.32353/acfs.10.2024.14 [in Ukrainian].
- Chesakova, M. S. (2019). *Protydiia rozsliduvanniu zlochyniv ta shliakhy yii podolannia na stadii dosudovoho rozsliduvannia* [Counteraction to crime investigation and ways of its overcoming at the stage of pre-trial investigation] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U005608> [in Ukrainian].
- Fedosova, O. V. (2020). Operativno-rozshukove zabezpechennia podolannia protydii vyialenniu i rozsliduvanniu zlochyniv, shcho vchyniautsia za uchastiu nepovnolitnikh [Operational investigative support for overcoming resistance to the detection and investigation of crimes committed with the participation of minors]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Pravo*. № 3 (69). T. 3. DOI: 10.32840/1813-338X-2020.3.3.30 [in Ukrainian].
- Hutnik, K. V. (2010). *Rozsliduvannia zlochyniv v umovakh protydii, yaka chynytsia z vykorystanniam sotsialnoi napruhy* [Investigation of crimes in the context of counteraction, which is committed with the use of social tension] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Lysychenko, V. K., Shekhavtsov, R. M. (2012). *Problemy teorii ta praktyky podolannia protydii rozsliduvanniu okremykh riznovydiv zlochyniv, vchynenykh orhanizovanyymi hrupamy, zlochyntnyimi orhanizatsiaymy* [Problems of theory and practice of overcoming counteraction to the investigation of certain types of crimes committed by organized groups, criminal organizations] : monohrafiia. Vyd. 2-he, perrerob. i dopov. Luhansk. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/246/1/Shekhavtsov_monograf.pdf [in Ukrainian].
- Markus, V. O. (2007). *Kryminalistyka* [Criminallistics] : navch. posib. Kyiv. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/markus.pdf> [in Ukrainian].
- Mudretskyi, R. V. (2019). *Podolannia protydii sudovomu rozghliadu u kryminalnykh provadzhenniakh* [Overcoming the Counteraction to Trial in criminal proceedings] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kryvyi Rih. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095> [in Ukrainian].
- Pchelina, O. V. (2016). *Protydiia rozsliduvanniu zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti ta shliakhy yii podolannia* [Counteraction to investigation of crimes in sphere of service activity and its possible solutions]. *Molodyi vchenyi*. № 4 (31). URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1805> [in Ukrainian].
- Piddubnyi, V. V. (2020). *Podolannia protydii rozsliduvanniu zlochyniv ekonomichnoi spriamovanosti* [Overcoming the Counteraction to the Investigation of Economic Crimes] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100568> [in Ukrainian].
- Pletenets, V. M. (2020). *Teoretychni ta prakseolohichni zasady podolannia protydii dosudovomu rozsliduvanniu* [Theoretical and praxeological principles of overcoming opposition to pre-trial investigation] : monohrafiia. Odesa. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/6404> [in Ukrainian].
- Romtsiv, O. I. (2016). *Osoblyvosti podolannia protydii pid chas rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti* [Peculiarities of overcoming counteraction during the investigation of crimes in the field of official activity] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivoi.pdf> [in Ukrainian].
- Savchuk, T. I. (2019). *Shchodo protydii rozsliduvanniu koruptsiinykh zlochyniv* [Regarding he opposition to investigation of corruption crimes]. *Protseusualne ta tekhniko-kryminalistychne zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia* : mat-ly nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 28.11.2019). Kharkiv. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/52.pdf [in Ukrainian].
- Shchur, B. V. (2005). *Taktyka usunenennia protydii rozsliduvanniu zlochyniv, shcho vchyniautsia orhanizovanyymi zlochyntnym hrupamy* [Tactics of countering obstruction of the

- investigation of crimes committed by organized criminal groups] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0405U000648> [in Ukrainian].
- Shekhavtsov, R. M. (2003). *Formy ta sposoby protydyi rozsliduvanniu zlochyniv ta zasoby yikh podolannia (za materialamy kryminalnykh sprav pro vymahannia, vchyneni orhanizovanyimi hrupamy, zlochynnymy orhanizatsiiamy)* [The forms and ways of counteraction to investigation and means of their overcoming (on materials of criminal cases of squeeze, accomplished by the organized groups, criminal organizations)] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000411> [in Ukrainian].
- Stefaniuk, H. V. (2018). *Teoriia i metodyka naukovykh doslidzhen: oporni konspekty lektsii, hlosarii, samostiina robota* [Theory and methods of research: basic lecture notes, glossary, independent work] : navch.-metod. posib. dlia stud. den. i zaoch. form navch. spets. 014 «Serednia osvita (Istoriia)». Ivano-Frankivsk. URL: <https://surl.li/dhfgmm> [in Ukrainian].
- Trepak, V. M. (2011). *Rozkryttia ta rozsliduvannia khabarnytstva, vchyniuvanoho sudamy, ta podolannia protydyi zasobamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti* [Disclosure and investigation of bribery committed by judges, and overcoming counteraction by means of operational-search activities] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Vartsaba, V. M. (2003). *Rozsliduvannia zlochyniv orhanizovanykh zlochynnykh hrup (taktyko-psykholohichni osnovy)* [Investigation of Crimes Committed by Organized Criminal Groups (Tactical and Psychological Grounds)] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000656> [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. (2023). Zakonomirnosti, shcho vyvchaie kryminalistyka [Regularities of criminalistics]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. T. 30. № 1. DOI: [10.31359/1993-0909-2023-30-1-227](https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-1-227) [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A. (2021). *Zahalna teoriia kryminalistyky: heneza ta suchasnyi stan* [General theory of criminalistics: genesis and current state] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].

Таркан, О. (2025). Протидія розслідуванню як змістовний компонент предмета криміналістики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (38). С. 126–138. DOI: [10.32353/khrife.1.2025.09](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2025.09).